

ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНДИКАТОРІВ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

© 2016 КАМІНСЬКА Т. Г., КРАЄВСЬКИЙ В. М., КОСТЕНКО О. М.

УДК 631.162:657.471:005.57

Камінська Т. Г., Краєвський В. М., Костенко О. М. Галузеві особливості формування індикаторів обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством

Метою статті є дослідження галузевих особливостей формування індикаторів обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством для побудови раціональної системи виробництва та реалізації продукції, що має забезпечувати постійне підвищення ефективності функціонування зазначеного суб'єкта господарювання. Проведено тематичну структурування індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства в розрізі чітко демаркованих характеристик галузевої специфіки. Запропоновано модель галузевих особливостей синтезу досліджуваних індикативних показників, в основі якої лежать параметричні механізми кореляції результатів функціонування такого організаційного формування та дії екзогенних й ендогенних чинників. Відповідно до цього розроблено нові та покращено існуючі управлінські індикатори, у першу чергу, за рахунок їх об'єктивізації в межах обліково-інформаційної системи.

Ключові слова: галузеві особливості, індикатори, обліково-інформаційна система, сільськогосподарське підприємство.

Рис.: 2. **Бібл.:** 12.

Камінська Тетяна Григорівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування, в. о. ректора Київського кооперативного інституту бізнесу і права (вул. Михайла Ломоносова, 18, Київ, 03022, Україна)

E-mail: ktg8@yandex.ua

Краєвський Володимир Миколайович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування, Київський кооперативний інститут бізнесу і права (вул. Михайла Ломоносова, 18, Київ, 03022, Україна)

E-mail: kvn1976@rambler.ru

Костенко Олександр Михайлович – кандидат економічних наук, докторант кафедри статистики та економічного аналізу, Національний університет біоресурсів і природокористування України (вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041, Україна)

УДК 631.162:657.471:005.57

UDC 631.162:657.471:005.57

Каминская Т. Г., Краевский В. Н., Костенко А. М. Отраслевые особенности формирования индикаторов учетно-информационной системы управления сельскохозяйственным предприятием

Целью статьи является исследование отраслевых особенностей формирования индикаторов учетно-информационной системы управления сельскохозяйственным предприятием для построения рациональной системы производства и реализации продукции, что должно обеспечивать постоянное повышение эффективности функционирования указанного предприятия. Проведена тематическая структуризация индикаторов учетно-информационной системы управления деятельностью сельскохозяйственного предприятия в разрезе четко демаркированных характеристик отраслевой специфики. Предложена модель отраслевых особенностей синтеза исследуемых индикативных показателей, в основе которой лежат параметрические механизмы корреляции результатов функционирования такого организационного формирования и действия экзогенных и эндогенных факторов. В соответствии с этим разработаны новые и улучшены существующие управленческие индикаторы, в первую очередь, за счет их объективизации в пределах учетно-информационной системы.

Ключевые слова: отраслевые особенности, индикаторы, учетно-информационная система, сельскохозяйственное предприятие.

Рис.: 2. **Библ.:** 12.

Каминская Татьяна Григорьевна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры учета и налогообложения, в. о. ректора Киевского кооперативного института бизнеса и права (ул. Михаила Ломоносова, 18, Киев, 03022, Украина)

E-mail: ktg8@yandex.ua

Краевский Владимир Николаевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Киевский кооперативный институт бизнеса и права (ул. Михаила Ломоносова, 18, Киев, 03022, Украина)

E-mail: kvn1976@rambler.ru

Костенко Александр Михайлович – кандидат экономических наук, докторант кафедры статистики и экономического анализа, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (ул. Героев Оборони, 15, Киев, 03041, Украина)

Kaminska T. G., Kraevsky V. M., Kostenko O. M. The Sectoral Features of Formation of Indicators of the Accounting-Informational System for Management of Agricultural Enterprise

The article is aimed at studying the sectoral features of formation of indicators of the accounting-informational system for management of agricultural enterprise in order to build a rational system for production and sales, which should ensure the constant improvement of efficiency of functioning of the indicated enterprise. A thematic structuring of indicators of the accounting-informational system for management of agricultural enterprise has been carried out in the context of the clearly demarcated characteristics of the sectoral specifics. A model of sectoral features of a synthesis of the studied indicative indices, based on the parametric mechanisms for correlation of results related to functioning of such institutional formation and action of both the exogenous and endogenous factors, has been proposed. In accordance with this, some new management indicators have been developed as well as the existing indicators have been improved, primarily by means of their objectification within the accounting-informational system.

Keywords: sectoral features, indicators, accounting-informational system, agricultural enterprise.

Fig.: 2. **Bibl.:** 12.

Kaminska Tetiana G. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Accounting and Taxation, Acting Rector of the Kiev Co-operative Institute of Business and Law (18 Mikhaila Lomonosova Str., 03022, Kyiv, Ukraine)

E-mail: ktg8@yandex.ua

Kraevsky Volodymyr M. – PhD (Economic Sciences), Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Kiev Co-operative Institute of Business and Law (18 Mikhaila Lomonosova Str., 03022, Kyiv, Ukraine)

E-mail: kvn1976@rambler.ru

Kostenko Oleksandr M. – PhD (Economic Sciences), Candidate on Doctor Degree of the Department of Statistics and Economic Analysis, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (15 Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03041, Ukraine)

В умовах ринкових відносин для сільськогосподарського підприємства велике значення має актуалізована індикативними вимірниками управлінська діяльність, спрямована передусім на побудову раціональної системи виробництва та реалізації продукції, що має забезпечувати постійне підвищення ефективності функціонування зазначеного суб'єкта господарювання. Відповідно до цього менеджментом всіх рівнів інтенсифікується розробка нових і поліпшення існуючих управлінських індикаторів, перш за все, за рахунок їх об'єктивізації в межах обліково-інформаційної системи.

Глибокими науковими дослідженнями основних аспектів формування та результативного використання індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю підприємств займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема, Ф. Ф. Бутинець, О. Д. Гудзинський, К. Друрі, Г. Г. Кірейцев, В. М. Краєвський, М. Ф. Кропивко, І. Д. Лазаришина, В. К. Савчук, А. К. Сук та інші науковці. Проте слід відмітити низьку релевантність специфіки, а відтак, і значну розмитість фокусу їх наукового пошуку з удосконалення індикативних параметрів такої обліково-інформаційної системи управління, що обумовлює посилення ролі галузевих детермінант подальшого вивчення цієї проблематики.

Мета статті – дослідити теоретико-методичні положення обґрунтування галузевих особливостей формування індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства.

В основу розробки індикаторів обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством покладено результуючі критерії оцінки факторів (фактор – чинник, рушійна сила процесу або явища [12, с. 627]), що прямо чи опосередковано впливають на всі види його діяльності.

Як стверджує професор В. К. Савчук, фактор – це певна причина або умова, під впливом яких постійно змінюється величина та якісна характеристика показника [10, с. 14, 15]. На думку вченого, фактори, що діють на сільськогосподарському підприємстві, поділяються на: соціально-економічні, виробничо-технологічні, природно-екологічні, зовнішні та внутрішні, інтенсивні й екстенсивні, головні та другорядні, постійні й тимчасові, загальні й специфічні, вимірювані та не вимірювані. Професор Г. Г. Кірейцев [5, с. 150] цю класифікацію доповнює виробничими та позавиробничими факторами. Зазначені фактори опосередкування діяльності сільськогосподарського підприємства з'являються внаслідок дії на нього чинників зовнішнього і внутрішнього середовища (рис. 1).

Деталізуючи схему залежності результатів функціонування сільськогосподарського підприємства від дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища (див. рис. 1), ми отримали модель галузевих особливостей синтезу індикаторів обліково-інформаційної системи управління його діяльністю (рис. 2).

На рис. 2 наочно проілюстровано основні фактори, що відображають галузеві особливості синтезу індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства. До таких чинників, зокрема, відносять: 1) вплив природних, кліматичних і ґрунтових умов, а також біологічних процесів; 2) використання, можливо, одного з найцінніших засобів – землі, вартість якого за умов дбайливого господарювання з часом тільки зростає; 3) інерційність виробництва, що характеризується сезонністю та пов'язаними з нею відповідною організацією і циклічністю оборотних засобів; 4) авансування грошей на тривалий час, який іноді вимірюється роками; 5) значні залишки оборотних засобів, що об'єктивно акумулюються та викори-

Рис. 1. Класифікація внутрішніх і зовнішніх компонентів середовища сільськогосподарського підприємства

Джерело: складено за [11, с. 203–256].

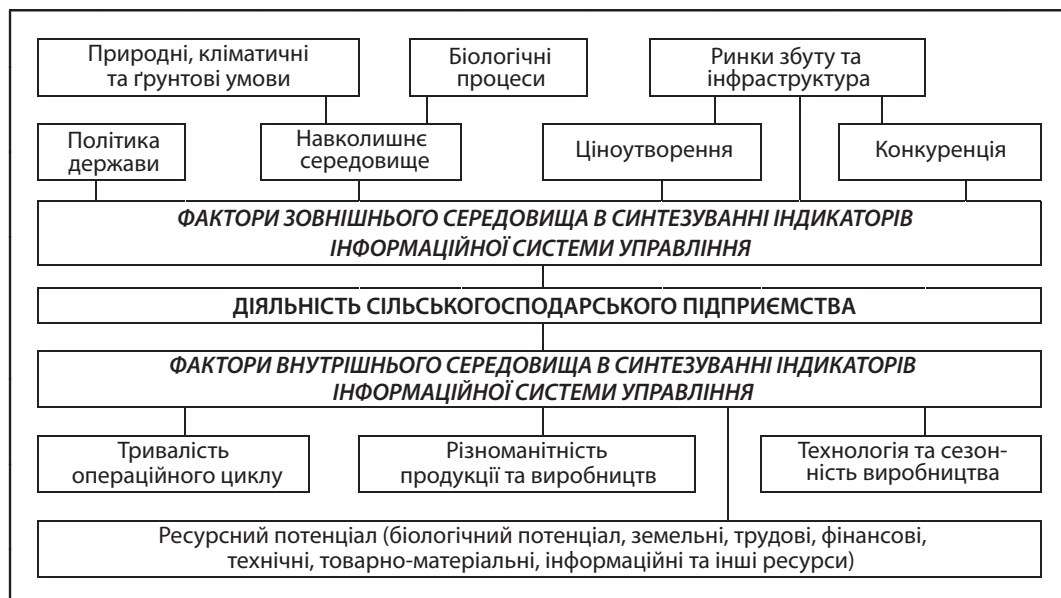

Рис. 2. Модель галузевих особливостей синтезу індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства

Джерело: складено за [5, с. 195–206; 10, с. 74–186; 11, с. 203–256].

стовуються в подальших виробничих циклах; б) розрив у часі між періодом виробництва та робочим періодом; 7) споживання частини виробленої продукції самим підприємством; 8) просторово розпорощене розміщення виробництва на місцевості; 9) багатогалузевість та різнокомплексність здійснюваних господарських процесів; 10) кон'юнктурно обумовлена складність обчислення собівартості продукції, а також необхідність попроцесного і пооб'єктного обліку витрат тощо [10, с. 14, 15].

Переконані, що обумовлені зазначеними факторами галузеві особливості формування індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства забезпечують прояв функціональності останніх таким чином:

а) індикатори допомагають менеджменту аграрного формування у виявленні проблем, аналізі варіантів і обґрунтуванні вибору відповідної альтернативи рішень, підвищенні мотивації до їх реалізації та наступній результуючій оцінці, обміні інформацією з іншими суб'єктами господарювання;

б) індикатори сприяють отриманню управлінням актуальної та об'єктивної інформації з різних аспектів виробництва, переробки і збуту сільськогосподарської продукції, включаючи нові технології та методи ведення господарства;

в) індикатори створюють передумови для ефективного планування, обліку, контролю, аналізу та управління, що проявляється, зокрема, і в оптимізації використання ресурсів;

г) індикатори служать налагодженню зворотного зв'язку з іншими аграрними товаровиробниками, державними і науково-дослідними установами, посередниками тощо з метою вироблення постулатів ефективної аграрної політики;

д) індикатори зумовлюють інтеграцію даних, що надходять з різних (у тому числі міжнародних) джерел,

орієнтацію аграрної науки на проведення прикладних досліджень проблем сільських товаровиробників з метою вироблення практичних рекомендацій;

е) індикатори детермінують зміни в методах ведення господарства, у першу чергу, за рахунок поширення інновацій в аграрному секторі [7, с. 210–234].

Наведені методологічні узагальнення відображення галузевих особливостей формування індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства в їх функціональності аргументовані практичною корисністю, що, на наш погляд, полягає в:

1) додатковій конкретизації змісту економічних, соціальних та екологічних проблемних питань;

2) пропагуванні нововведень, популяризації знань, культивуванні громадської активності (проведення виставок, семінарів тощо);

3) виданні та розповсюдженні методичної та науково-практичної літератури, матеріалів у засобах масової інформації тощо;

4) формуванні та поповненні інформаційного банку даних використовуваних прогресивних технологій, відповідних науково-технічних, організаційно-економічних і правових напрацювань;

5) розробці бізнес-планів та інших проектів розвитку;

6) гармонізації систем обліку, поліпшенні аналітичного інструментарію, розвитку функцій контролю;

7) вивченні передового досвіду, розробці рекомендацій щодо його впровадження [4, с. 116–156].

Установлена сутність праксеологічного імперативу формування індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства забезпечила авторам можливість визначити їх специфічну змістовність, детерміновану галузевими особливостями й алгоритмізовану інформаційним наповненням, яке обов'язково включає: безпосередньо

виробничі дані, законодавчі та нормативно-правові документи, статистичну звітність та аналітичні матеріали, інформацію консультативних служб, результати спеціалізованих експертних, у тому числі соціологічних досліджень, довідкові відомості і масив картотек, матеріали засобів масової інформації тощо.

Тематична формотворча структуризація індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства в розрізі чітко демаркованих характеристик галузевої специфіки була проведена в рамках таких груп даних [3, с. 112–130; 8, с. 88–101; 9, с. 91–113]:

а) по рослинництву:

- ✦ відомості про сорти рослин з їх виробничою характеристикою (врожайність, технологія обробітку тощо);
- ✦ інформація щодо насіння і посадкового матеріалу (постачальники, їх реквізити, ціни, логістичні особливості співробітництва);
- ✦ дані про вироблену продукцію, а також наявність сільськогосподарської техніки й обладнання (кількісний склад, робочі параметри, виробничо-експлуатаційні рекомендації і т. ін.);
- ✦ матеріали по земельних кадастрах і землекористувачах;

б) по тваринництву:

- ✦ відомості щодо продуктивної худоби (породи, племінні комплекси з розведення, умови постачання);
- ✦ інформація по кормах (ареал видового природного розповсюдження укісних культур, технологія вирощування овочів, постачання та зберігання покупних кормів);
- ✦ технологічні карти по вирощуванню молодняка, оборот стада продуктивних тварин;
- ✦ бюлетні ветеринарії;

в) по зберіганню і промисловій переробці сільськогосподарської сировини:

- ✦ відомості щодо технологій виробництва, доставки, зберігання, переробки;
- ✦ інформація про сторонні підприємства, які надають послуги із зберігання й промислової переробки (адреси, спеціалізація, потужності, наявність складів, умови приймання на зберігання та переробку, ціни сировини і послуг тощо);
- ✦ дані стосовно тари і пакувальних матеріалів (стандарти, технології пакування і транспортування, постачальники тари, умови поставки і повернення і т. ін.);

г) з маркетингового аналізу – звіти, що концентрують інформацію про ринки реалізації виробленої продукції, а також закупівлю насіння, ремонтного молодняка, техніки й обладнання, будівельних матеріалів, добрив і засобів захисту тощо (у динаміці сезонних змін цін і кореляції з тенденціями минулих умов, поточних можливостей та майбутніх перспектив);

д) з економічного аналізу:

- ✦ рекомендації, що враховують кон'юнктуру ринку (інформація про співвідношення попиту і пропозиції за видами продукції;

- ✦ відомості про обсяги сировини (у виробників та на переробних підприємствах), кінцевої продукції (в оптовій і роздрібній торгівлі), а також державних запасів (інтервенційних і страхових резервів), які діагностують якість продукції (індивідуальні та асортиментні атрибутивні властивості), оцінюють її кількість (обсяги виробництва (у тому числі на одного працівника), споживання (за окремими галузями) в порівнянні з науково обґрунтованими нормами), сигналізують про забезпеченість наявних потужностей, а також невикористаний потенціал.

Зважаючи на представлені аргументи, резюмуємо, що індикатори обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством своєю галузевою приналежністю опосередковують вектор власного застосування і межі призначення. У загальному контексті, забезпечуючи можливість пізнання цього організаційного формування як системи, вони є орієнтиром в розвитку та фундаментом для подальших наукових досліджень.

Галузева «наповненість» зазначених індикаторів є ключовою умовою їх здатності транслювати «больові точки» у визначених пріоритетах та здійснюваній політиці сільськогосподарського підприємства. Вона також є маркером релевантності та пертинентності інформації, що обирається для використання державними органами, науково-дослідними установами, навчальними закладами, представниками приватного сектора для своїх потреб.

Сутнісна змістовність галузевих особливостей індикаторів обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством опосередкована секторальним підходом до формування останніх, який, за авторським обґрунтуванням різних наукових поглядів [1, с. 127–165; 2, с. 205–255; 6, с. 203–243], моделюється в такий спосіб:

1) *ділова інформація*: а) біржові та фінансові дані (котирування цінних паперів, валютні курси, облікові ставки, ринок товарів і капіталів, інвестиції, ціни (постачальниками є спеціальні біржова і фінансова служби, брокерські компанії, банки тощо)); б) статистична інформація (ряди динаміки, прогнозні моделі та оцінки економічної, соціальної та екологічної ситуації (постачальниками є економічна та бухгалтерська служба)); в) комерційна інформація (по компаніях, фірмах, корпораціях, напрямках їх роботи та продукції; про фінансовий стан, зв'язки, угоди, ділові новини в економіці (постачальниками є спеціальна інформаційна служба));

2) *фахова інформація*: а) професійні дані (спеціалізовані юридичні, біологічні, ветеринарні, інженерні, геологічні, метеорологічні відомості тощо); б) науково-технічні матеріали (документальні, бібліографічні, реферативні, довідкові дані природничої, виробничої, технічної, суспільної спрямованості); в) першоджерела (інформація бібліотек і спеціальних служб, отримана і представлена у різних формах);

3) *споживча інформація*: а) новини і література (інформація служб новин і агентств преси, електронних

ресурсів, довідників та енциклопедій); б) сервісні дані (розклад руху транспорту, умови резервування квитків і місць у готелях під час відряджень, замовлення товарів і послуг, включаючи банківські операції тощо); в) інші позазавиробничі відомості (дані про громадську активність, проведення дозвілля, відпочинок);

4) *освітня інформація* (охоплює матеріали всіх форм і ступенів освіти, включаючи перепідготовку і підвищення кваліфікації (підручники, методичні розробки, практикуми, комп'ютерні навчальні та контролюючі системи, методики навчання тощо));

5) *забезпечувальна інформація*: а) програмні продукти (автоматизовані комплекси з різною орієнтацією – від професіонала до недосвідченого користувача: системне програмне забезпечення, програми загальної орієнтації, прикладне програмне забезпечення з реалізації функцій в конкретній галузі шляхом вирішення завдань типовими і нетрадиційними методами); б) інструктивні матеріали технічних засобів (комп'ютерів, телекомунікаційного устаткування, оргтехніки, супутніх модулів і комплектуючих); в) відомості інформаційних систем і технологій (розроблені концептуальні інструменти регулювання потоків інформації, створення інформаційних моделей, структурування програмних комплексів, супроводу баз даних); г) інші консультативні узагальнення з різних аспектів діяльності.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи наведений матеріал, необхідно зазначити, що пошук шляхів підвищення рівня обґрунтованості індикаторів обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством спирається на об'єктивну оцінку факторів, які з'являються внаслідок дії на нього зовнішнього та внутрішнього середовища. Параметричні механізми кореляції результатів функціонування такого організаційного формування та дії екзогенних і ендогенних чинників лежать в основі запропонованої нами моделі галузевих особливостей синтезу досліджуваних індикативних укажчиків. Наведені методологічні узагальнення відображення встановлених галузевих особливостей індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства в їх функціональності аргументовані практичною корисністю, складові якої дисперсовані науковим ранжуванням. Такий праксеологічний імператив цих індикаторів визначає їх специфічну змістовність, алгоритмізовану відповідним інформаційним наповненням.

Тематична структуризація індикаторів обліково-інформаційної системи управління діяльністю сільськогосподарського підприємства в розрізі чітко демаркованих характеристик галузевої специфіки проведена в рамках монографічно визначених груп даних. Індикатори обліково-інформаційної системи управління сільськогосподарським підприємством своєю галузевою приналежністю опосередковують вектор власного застосування і межі призначення. У загальному контексті, забезпечуючи можливість пізнання цього організаційного формування як системи, вони є орієнтиром руху та фундаментом для подальших наукових досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. В., Лужецкий М. Г., Курганова Е. В. Информационно-аналитические системы. Москва: Московская финансово-промышленная академия, 2005. 175 с.
2. Ершова Т. В. Информационное общество – это мы! Москва: Институт развития информационного общества, 2008. 512 с.
3. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок. Тернопіль: Збруч, 2003. 305 с.
4. Савчук В. К., Костенко О. М., Краєвський В. М. Інформаційно-аналітичний процес: праксеологічний підхід. Київ: Вік Принт, 2013. 204 с.
5. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2002. 496 с.
6. Королев Ю. Б., Коротнев В. Д., Кочетова Г. Н. Менеджмент в АПК. Москва: КолосС, 2007. 424 с.
7. Краєвський В. М. Облік аграрного потенціалу національного багатства. Київ: Вік Принт, 2015. 440 с.
8. Краєвський В. М. Облікові системи : еволюція та вектор розвитку. Київ: Аграр Медіа Груп, 2012. 192 с.
9. Кривічко М. Ф. Інформація в управлінні агропромисловим виробництвом. Київ: ІАЕ УААН, 1997. 252 с.
10. Савчук В. К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Київ: Урожай, 1995. 328 с.
11. Хоружий Л. И. Проблемы теории, методологии, методики и организации управленческого учета в сельском хозяйстве. Москва: Финансы и статистика, 2004. 496 с.
12. Яковлева А. М., Афонська Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: Торсінг Плюс, 2007. 672 с.

REFERENCES

- Alekseyeva, T. V., Luzhetskii, M. G., and Kurganova, E. V. *Informatsionno-analiticheskiye sistemy* [Information-analytical system]. Moscow: Moskovskaya finansovo-promyshlennaya akademiya, 2005.
- Ivanukh, R. A., Dusanovskyi, S. L., and Bilan, Ye. M. *Ahrarna ekonomika i rynok* [Agrarian economy and the market]. Ternopil: Zbruch, 2003.
- Kireitsev, H. H. *Finansovyi menedzhment* [In financial management]. Kyiv: TsUL, 2002.
- Korolev, Yu. B., Korotnev, V. D., and Kochetova, G. N. *Menedzhment v APK* [Management in agriculture]. Moscow: KolosS, 2007.
- Kraievskiy, V. M. *Oblik ahrarnoho potentsialu natsionalnoho bahatstva* [The account of the agricultural potential of the national wealth]. Kyiv: Vik Pryn, 2015.
- Kraievskiy, V. M. *Oblikovi systemy: evoliutsiia ta vektor rozvytku* [Accounting system: evolution and vector development]. Kyiv: Ahrar Media Hrup, 2012.
- Kropyvko, M. F. *Informatsiia v upravlinni ahropromyslovym vyrobnytstvom* [The information in the management of agroindustrial production]. Kyiv: IAE UAAN, 1997.
- Khoruzhiy, L. I. *Problemy teorii, metodologii, metodiki i organizatsii upravlencheskogo ucheta v selskom khoziaystve* [Problems of theory, methodology, methods and organization of management accounting in agriculture]. Moscow: Finansy i statistika, 2004.
- Savchuk, V. K. *Analiz hospodarskoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv* [Analysis of economic activity of agricultural enterprises]. Kyiv: Urozhai, 1995.
- Savchuk, V. K., Kostenko, O. M., and Kraievskiy, V. M. *Informatsiino-analitychnyi protses: prakseolohichniy pidkhid* [Information-analytical process: a praxiological approach]. Kyiv: Vik Pryn, 2013.
- Yershova, T. V. *Informatsionnoye obshchestvo – eto my!* [Information society - that's us!]. Moscow: Institut razvitiya informatsionnogo obshchestva, 2008.
- Yakovleva, A. M., and Afonska, T. M. *Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Modern dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: Torsinh Plus, 2007.